

מאיר שמחה ור' ש"ר הירש – פירושו התמדת השמחה. הבטיח לנו הקב"ה שיהיה מצב השמחה המתקיים בחג באופן הראוי, שורר בבית היהודי גם אחרי כלות ימי החג – כלומר לא תהא מהשמחות שנאמר בהן "אחרית שמחה תוגה" (משלי טו, יג). ואמרה תורה כי הערובה לזה היא שבשעת שמחתך הפרטית – קיום מצות ושמחת בחגך, תזכור לכלול בה את הכל, לא רק את בני ביתך אלא אף "עבדך ואמתך", וכל "העניים ואומללים" (רמב"ם פ"ו מהל' יו"ט הי"ח), וזהו "ושמחתם", שלא תהא השמחה מצומצמת אלא תכלול את הכל (אוהמ"ז תשרי תשכ"ט, ועיי"ש שהמצוות המיוחדות שבחג – מצוות ישיבה בסוכה ונטילת ארבעה מינים – תפקידם ללמדנו פרק בשמחת יחיד ובשמחת רבים).

בעקבות מה שלימדה לנו התורה בשמחת החג, תיקנו מתקני ברכת חתנים לשמחת חתן וכלה נוסחאות לשלשת שלבי השמחה הנ"ל: שמחת יחיד, שמחת רבים, התמדת השמחה. שתי ברכות האחרונות של ברכת חתנים חתימתן שוה: בא"י משמח חתן וכלה; בא"י משמח חתן עם הכלה, ופרש"י שהראשונה – שמח תשמח – היא "ברכה לחתן וכלה שיצליחו בשמחה וטוב לב", והברכה שאחריה, ברכת אשר ברא ששון ושמחה, "לשם שמחת כל ישראל" (רש"י כתובות ח, רע"מ א), והיינו שרימזו בברכות שתיקנו לשבעת ימי השמחה של הזוג הנשוי, ששמחתם הפרטית של חתן וכלה צריכה שתתפתח לשמחת רבים – כמו בשמחת החג, וכל זה למה כדי שתהא שמחתם נמשכת; כדי שיתקיים בהם "והתקין לו ממנו בנין עדי עד" – נוסח שתיקנו בברכה הרביעית שבברכות חתנים בדומה ל"והיית אך שמח" שבשמחת החג (דברים שנאמרו במסיבת "שבע ברכות").

"מסרן הכתוב לחכמים"; "מסרן הכתוב לחכמים"

פעמיים בבבלי (חגיגה יח, א; בכורות כו, ב) נזכרה קנה – מדה שנמסרה לחכמים לפרש מצוות התורה וליצור הלכות שאינה מפורשת לא ביי"ג מידות שהתורה – דינים והלכות – נדרשת בהן, המנויות בברייתא דר' ישמעאל, ולא בל"ב מידות של ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי שאגדה – פירושי המקראות ודרשות למוסר ומידות – נדרשת בהן, והוא: "לא מסרן הכתוב אלא לחכמים". בירושלמי אין זכר למידה זו. הפעם הראשונה נזכרת במס' חגיגה לענין הכרעת האסור והמותר במלאכת חול המועד, והיא דרשה הלכותה מספרי פ' ראה (דברים פיסקה קלה), ושם היא על שם ר' ישמעאל. דרשה זו מיוסדת על סתירת הפסוקים, ומה שנמסר לחכמים הוא ליישב הסתירות, וכפועל יוצא למדים שאין הימים שבין הראשון והשביעי של חג אסורים במלאכה באותה מידה של הא' והז', אלא אסורים בקצת מלאכות ומותרים בקצתן, וזהו נוסח הדברים:

ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך לא תעשה מלאכה (דברים טז, ח), מה שביעי עצור ממלאכה אף ששת ימים עצורין – שהשביעי בכלל היה; שנאמר שבעת ימים מצות תאכלו (שמות יב, טו), וכל דבר שהיה בכלל ויצא מן הכלל ללמד לא ללמד על עצמו יצא אלא ללמד על הכלל כולו יצא (כ"פ בשיטה לתלמיד ר"י מפריש ריש מו"ק), אי מה שביעי עצור בכל מלאכה אף ששת ימים עצורים בכל מלאכה ת"ל וביום השביעי עצרת, השביעי עצור בכל מלאכה ואין ששת ימים עצורים בכל מלאכה, הא לא מסרין הכתוב אלא לחכמים לומר לך איזה יום אסור ואיזה יום מותר, איזו מלאכה אסורה ואיזו מותרת (ספרי שם; חגיגה שם), פרש"י, מאחר שאמר לך הכתוב שהם עצורים ממלאכה ולא בכולן, ולא פירש איזו המותרת ואיזו האסורה לא מסרם אלא לחכמים היודעים להבין על איזו להטיל ההיתר ועל איזו להטיל האיסור, והם יאמרו איזהו יו"ט ע"פ קידוש הראייה ואסור בכל מלאכה ואיזהו חולו של מועד שאינו אסור בכל מלאכה, ועל חולו של מועד יגידו לך איזו מלאכה אסורה, היינו דבר שאינו אבד, ואיזו מלאכה מותרת, היינו דבר האבד, ע"כ דברי רש"י.

דרשה זו פותחת אפשרות שאין כאן מדה חדשה לדרשת התורה, אלא היא גדר של חלק מהמדה האחרונה של שלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן: [וכן] שני כתובים המכחישים זה את זה עד שיבוא הכתוב השלישי ויכריע ביניהם, אלא שבמקום שלא נמצא כתוב שלישי להכריע מסרה התורה לחכמים שהם יכריעו ע"פ סברתם ושיקול דעתם. ואמנם כך הבין בשו"ת חכם צבי (רס"י ט). ויש סמוכים קצת לדבריו ממה שדרשה זו באה במקורה – בספרי – ע"ש ר' ישמעאל, מרא דברייתא ד"ג מידות.

ואמנם הראב"ד בפירושו לתורת כהנים שבהתחלתה באה הברייתא: רבי ישמעאל אומר ב"ג מידות התורה נדרשת, מפרש המדה ה"ג באופן שהיא כוללת גם ענין מסרן הכתוב לחכמים. שכתב על מדת שני כתובים המכחישים וכו', שאם לא בא בתורה כתוב שלישי להכריע, מכריעים החכמים בין הפסוקים מדעתם, ומביא כמה ראיות מש"ס שחכמים יישבו כתובים סותרים במקום שלא בא כתוב מכריע, כגון מ"ש בסוטה (כז, ב) במגרשי הלויים (במדבר לה), כתוב אחד אומר ומדותם מחוץ לעיר אלפיים באמה וכתוב אחד אומר אלף אמה (שם ד"ה), הא כיצד וכו', וכיו"ב בערכין (כט, א) כ"א אומר תקדיש וכא"א לא תקדיש (עיי"ש בראב"ד בתחילת הברי"י בפירושו למדה הא', הקל וחומר), באלה ובכיוצא בהן הכריעו החכמים בין הפסוקים ותירצו אותם לפי ראיית עיני שכלם. לפי הראב"ד פירוש דברי המדה ה"ג הוא כך: שני כתובים המכחישים זא"ז אי אתה רשאי לדחותם ולחזיקם בשיבוש אלא תשתדלו לתרצם ע"פ פסוק שלישי אם נמצא כזה ואם לא יפרשו החכמים את הפסוקים הסותרים זא"ז בעצמם, ע"פ סברתם (ראב"ד שם).

הגר"י ענגיל בספרו ציונים לתורה (סי' לד), הבין מדברי הראב"ד, שהוא דבר בלתי מצוי שיהיו בתורה שני כתובים המכחישים זא"ז במדה כזאת שלא יוכלו חכמים למצוא להם יישוב מסברת חכמתם, הלכך בכתובים הנוגדים זה את זה שלא נאמר בתורה כתוב שלישי להכריע ביניהם וליישר סתירתם, כגון המקראות לענין מלאכת חול המועד, כוונת התורה היא למוסרם לחכמים שהם ימציאו להם הכרעה וענין ממוצע מדעתם. לפי סברה זו הכלל של לא מסרן הכתוב אלא לחכמים הוא מדה ממדות ר' ישמעאל, ואשר משום כך באה בספרי ע"ש ר' ישמעאל, כאמור.

מה שעומד נגד סברה זו היא הפעם השניה שבא כללא דידן בש"ס בבלי. והוא מה שאמרו בבכורות (כו,ב): בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך וגו' (שמות כב,כח), הוסיף לך הכתוב עשייה אחרת בשורך, היינו בבכור בהמה טהורה, שהישראל צריך ליטפל בו קודם שנותנו לכהן. ועדיין לא ידענו עד כמה, ע"ז אמרו בדקה שלשים יום בגסה חמשים יום, ושהשיעורים בזה הוא דבר ש"לא מסר הכתוב אלא לחכמים", ופרש"י (שם ד"ה לא), הואיל ולא גילה לך הכתוב שיעור העשייה ודאי לחכמים מסר, שיפרשו לך הטעם ואחריהם תלך, ע"כ. כאן אנו למדים שכלל זה אינו מוגבל לכתובים סותרים, אלא כל דין שבתורה שלא ביארה בכתוב פרט או פרטי קיומו, כגון בזה שאמרה לנו התורה לעשות דבר הדורש זמן מסויים ולא פירשה אותו זמן, מסרה לחכמים שהם ימלאו את החסר. ואמנם מכאן דחה בעל יד מלאכי (סי' רטז) דברי החכם צבי. ואכן כמה ראשונים ואחרונים השתמשו בכלל זה לבאר דיני הש"ס שלא ידענו מקורם בתורה, אלא שע"פ רוב כתבו בלשון חיובית והשמיטו את ה"לא" "לא מסר הכתוב אלא וכו'", אלא כתבו: התורה מסרה, או הכתוב מסר, לחכמים [א] בתיבת מסר תחילה: מסרה תורה וכו', מסרו הכתוב וכו', ומשום שהבינו שזהו כוח שנמסר לחכמים למלאות הפרטים בדיני התורה בכל מקום שיש בהם צורך (ראה למשל רא"ש סוכה פ"ג סי' יד ועי' קרבן נתנאל שם, ור"ן שם רפ"ג, ואריכות ברמב"ן עה"ת פ' אמור ויקרא כג,ז, וכ"פ ברש"י ובתוס' בענינים שונים. וכן באחרונים. ראה למשל שו"ת הרמ"ע מפאנו סי' קח, חזון איש ה' עירובין סי' קיא אות ה', מנ"ח מצוה מו אות א', משך חכמה פ' משפטים ד"ה וכי יפתח, צפנת פענח ה' ערכין פ"ח ה"ב ועוד, ואכמ"ל).

מריטב"א משמע שענין מסרה התורה לחכמים, למרות מה שלא נזכר בתלמודים אלא שתי פעמים הנ"ל בבבלי בלבד, הוא כלל שמתפרשים בו הרבה ענינים. פעם הוא כותב: וכל הדברים האלה – קביעת ראשי שנים לכמה דברים – הכתוב מסרם לחכמים "כרוב דינים של תורה" (ריטב"א ראש השנה יב,ב), ובמקום אחר הוא מפרש בזה ענין אסמכתא שהסמיכו חכמים דבריהם על מקרא, שאין הדבר מפורש בו אלא שיש בו רמז קל, ומפני שסברו, שבכך רימזה

להם התורה לקבוע הלכה ע"פ דעתם וסברתם מכוח הכלל מסרה תורה לחכמים (שם, שם טז, א עיישייה).

בבכורות אינה ברייתא אלא נאמרו הדברים בסוף דברי רבא [ואולי הוא הוספה ממסדרי השי"ס, עיישיש], ואשר על כן נראה שהמקור היסודי לכלל זה היא הברייתא דר' ישמעאל שבספרי המובאת בחגיגה, ור' ישמעאל אמרה על סמך המדה הי"ג משלש עשרה מדות אלא שחכמי הגמרא הבינו מדה זו כהבנת הראב"ד, ולמדו מזה שכמו שמסרה תורה לחכמים לקבוע דינים ע"פ סברתם ואומד דעתם כדי ליישב סתירת הכתובים במקום שאין כתוב שלישי להכריע, כך מסר להם הכתוב למלאות החסר, במקום שלא נתגלה השיעור או שאר פרטים שיש בהם צורך ולא גילתה התורה.

יתר על כן מלשון הראב"ד נראה שחכמים ראו את כוחם להכריע בכתובים או להסביר ענין סתום בתורה לא כזכותם בלבד אלא כחובה כדי "שלא להחזיק את התורה בשיבוש" (לי הראב"ד שם).

ויש להוסיף עוד שהי"ג מדות הם קבלה מסיני, וכמשי"כ הרמב"ם בהקדמתו לפיי המשנה, ולמדו חז"ל, חכמי הגמרא, מקבלה זו, שרשאים חכמים להוסיף פירוש לדינים סתומים שבתורה ע"פ סברתם במקום שהכתוב העלים פתונם, כמו שהותר להם הדבר בכתובים סותרים.

עוד ראיתי להעיר בנקודה אחת שמצאתי חוקרים מאריכים בה, והוא מה שהלשון בחגיגה: לא מסרן הכתוב וכו' בנו"ן פשוטה, ובבכורות: לא מסרן הכתוב בכ"ף פשוטה, ונסתפקו איזה הוא הביטוי הנכון. ולענ"ד שניהם נכונים. שיש שני סוגים של מסרה תורה לחכמים, כמו שנתבאר: א) יישוב פסוקים שסותרים זא"ז, ב) ביאור הדין במקום שסתמה התורה. כשבאו ליישב סתירת המקראות אז פירושו שהכתובים נמסרו לחכמים לתרצם, ולכן אמרו בחגיגה לענין מלאכת חוה"מ הנלמד מפסוקים סותרים לא מסרן, ר"ל הכתובים, אלא לחכמים, ואילו במס' בכורות שאין שם יישוב מקראות המנוגדים אלא שפירושו דבר סתום בדין התורה מדעתם, מה שעשו חכמים הוא ללמד את מקיימי דין התורה בבכור לעשותו כראוי, הלכך אמרו בזה: לא מסרן וכו', ומוסב על המקיים, העושה מצות התורה.

אך מה שקשה ע"ז שבספרי ששימש המקור לברייתא חגיגה הלי הוא לא מסרו הכתוב. ולולא דמסתפינא, י"ל שאמנם הגירסה בספרי שלענין מסדרי הסוגיא היה מסרן, או שכדי לפרש כותת הספרי שנמסר לחכמים ליישב סתירת הפסוקים, אמרו "מסרן". והכוונה בספרי לא מסרו – דין מלאכת חוה"מ.

אלא שיש מהראשונים שכנראה לא דקדקו בזה. שהענין בחגיגה הובא ריש מו"ק כמעט מכל הראשונים. והנה הר"ף ורא"ש ורש"י ותוספות העתיקו שם לא

מסרן בנויין פשוטה. ואילו בפסקי הרי"ד כותב בחגיגה מסרן ובריי"ש מו"ק מסרן בכ"ף פשוטה. המאירי כותב בשני המקומות מסרן, והרי"ח כותב בחגיגה: מסרן (במ"ק לא הביא הבריתא).

ונראה שבעצם לא קשה מזה כלום להשערותנו. שהרי כן לא דקדקו הראשונים ברוב המקומות לכתוב בלשון שלילי, לא מסרו כלי השי"ס אלא כתבו בלי חיובי, מסרם הכתוב; התורה מסרה וכו' (עיי' לעיל ד"ה מה שעומד), שמאחר שנתברר להם לראשונים שזה כלל מקיף, שוב לא דקדקו בלשון אלא כתבו תמציתו של הכלל, ואלה שכתבו מסרן לענין חול המועד, היינו מפני שאף בהלכה זו נמסר מקיים דיני חוה"מ לחכמים, שיאמרו לו האסור והמותר.

ואולי כתבו מסרן הכתוב לחכמים בדין חול המועד לרמז למש"כ בס' המנהיג (ה' דבר האבוד בחולו של מועד ס"י קטו): ולא מסרו הכתוב אלא לחכמים... "וחייבים בית דין לגזור שלא יעשה אדם מלאכה בחולו של מועד זולתי על פיהם וכו'".

י.ש.

1234567

1234567